

*В.С. ДІЄСПЕРОВ, доктор економічних наук,
головний науковий співробітник
Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки”*

Соціальні аспекти організації сільськогосподарських підприємств

Постановка проблеми. У нинішній практиці організації сільськогосподарського виробництва виразно домінують приватні й особисті інтереси власників підприємств. Інтереси населення країни, села, працівників відійшли на другий план. Намітилася небезпечна тенденція ведення вузькоспеціалізованого виробництва пересувними механізованими загонами замість організації стаціонарних підприємств, які забезпечують інтенсивне відповідальне господарювання з раціональним використанням земельних та трудових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні дослідження в конкретних підприємствах ведуться у вузьких масштабах, безсистемно. Узагальнені висновки щодо організації підприємств у нових умовах у відомих літературних джерелах відсутні.

Разом із тим цінні факти із виробничої практики описуються в книгах з історії окремих сіл, що останніми роками видаються у значній кількості. Висновки з аналізу цього матеріалу нами використано у доповнення до власних досліджень.

Мета статті – сформулювати основні засади організації сільськогосподарського підприємства, дотримання яких забезпечуватиме виконання ним соціальних зобов'язань, сприяючи водночас підвищенню ефективності господарювання.

Виклад основних результатів дослідження. Соціальність у виробничій діяльності можна характеризувати її відповідністю потребам суспільства, а стосовно нашого об'єкта дослідження – також інтересам сільськогосподарських працівників і сільських громад. Така вимога відповідає Конституції, яка визначає Україну соціальною та демократичною державою.

Вітчизняні сільгосппідприємства, директивно створені радянською владою у формі колгоспів та радгоспів, не мали прямих аналогів у світовій практиці організації аграрного виробництва. Формування їх проходило з використанням антисоціальних насильницьких методів, а діяльність постійно контролювалася і спрямовувалася партійними і державними органами. З практики господарювання за непослідовної аграрної політики все ж можна вичленити і використати раціональні положення, які з коригуванням на нинішню ситуацію стануть обґрунтованими складовими організації підприємств.

Успішний розвиток економіки, тим більше сільської, як показує світова практика,

досягається послідовними, виваженими, поступовими еволюційними змінами. Усупереч цьому наше сільське господарство круто ламалося перетвореннями радикального, революційного, поспішного характеру. Першою революцією стала колективізація, другою протилежна їй – деколективізація. В обох випадках руйнувалися продуктивні сили, долі мільйонів селян.

У реформаціях останнього часу виявилися загрозливі тенденції економічного та соціального характеру. Розвиток сільгосп підприємств проходить або стихійно, або виключно в приватних інтересах. Стосовно багатьох підприємств ситуація стає кризовою, тобто такою, яка вимагає невідкладних відповідальних заходів. У кожному селі складається по-своєму, то ж потрібно проаналізувати, які тут відбулися зміни і бачаться перспективи, чи в правильному напрямі організовується виробництво. Переважна частина селян втратили роботу, а ті, що залишилися в підприємствах, відсторонені від участі в його організації й управлінні. Руйнування колгоспно-радгоспної системи стало вигідним бізнесом для чужого капіталу, налаштованого на заволодіння перспективним аграрним виробництвом.

Організаційні форми ведення сільського господарства складаються стосовно до особливостей умов кожної країни. Українські села історично формувалися так, що біля хат зводилися порівняно невеликі садиби, в яких розміщувалося тваринництво й трудові культи, а більша частина польових земель і природних кормових угідь виносилася за межі населених пунктів. У цьому виявлялася ментальність українського хлібороба, схильного до тісних міжособистісних зв'язків з односельцями. Таким чином склалися умови для спільного ведення господарства на позасільських масивах угідь [3]. До того ж робота на більших площах давала змогу економити працю, раціонально використовувати її знаряддя, особливо продуктивну техніку. Інша, характерна для Заходу, фермерська організація в Україні не поширилася, а на заведені столипінською реформою хутори пішла невелика частина сільських родин. Наприкінці XIX ст. на центрально-українських територіях виникла нова фор-

ма організації – сільські артіль, власне виробничі кооперативи з частковим усупільненням землеробської діяльності як альтернатива поміщицькому господарюванню з найманою працею. У подальшому, аж до масової колективізації, нагромаджувалася практика добровільного кооперування селянських господарств у різних формах [4]. Тепер потрібні активні пошуки об'єднання діяльності особистих селянських господарств, які одержали можливість розширити своє землеволодіння і самостійно обирати способи організації виробництва.

Колективізація, використавши земельні масиви для створення підвладних підприємств, водночас обірвала вільні пошуки організації виробництва, звівши її до стандартної форми – колгоспу як сільськогосподарської артілі. Типовий колгоспний статут загалом відповідав уже виробленим на той час міжнародною практикою кооперативним засадам організації [7]. Фактично ж колгоспи, як й інші господарюючі суб'єкти, підпорядковувалися адміністративній радянській системі.

Реформування сільгосп підприємств при корінній зміні всього суспільного ладу в самостійній українській державі безумовно було необхідним. Однак в іншому напрямі. Колгоспи вже були організаційно готовими кооперативами, і належало їх демократизувати разом з наданням їм самостійності. Державну власність сільгосп підприємств належало б передати їхнім колективам. Великі земельні масиви усіх господарств треба було зберегти, враховуючи переваги масштабного виробництва. Розчленування угідь колишнього колгоспу чи радгоспу між кількома підприємствами, тим більше чужими, не виправдано ні економічними, ні соціальними причинами.

Організація виробництва, включаючи його організаційні форми, повинна коригуватися відповідно до технологічних та суспільних змін. На зламі двох тисячоліть об'єктивно з'явилася потреба пошуку нових форм, власне вироблення українських моделей господарювання в аграрному виробництві. Однак директивно всім господарствам було вказано на однакові для всієї економіки організаційно-правові форми, які визнано

ринковими. Специфіку села було проігноровано [5]. Одна з пропонуваних форм – акціонерні товариства – швидко показала свою неспроможність. Господарства із сильною економікою виявилися привабливими для одноосібного володіння у формі приватних підприємств. Найбільш масовими стали ТОВи. Їхнє створення дало змогу заволодіти сільськогосподарським виробництвом, землею й селом різним несільським фірмам і чужим особам.

До дозволених форм було включено й виробничі кооперативи, але невдовзі вони попали в немилість і навіть були оголошені проміжною формою як такі, що мали схожість із неавтономними колгоспами. Кооперативний статус обрали переважно слабкі господарства, які не зацікавляли приватизаторів. Частина даного сектора звужується. В останній редакції закону про сільськогосподарську кооперацію виробничі кооперативи віднесено до прибуткових організацій, що суперечить міжнародно визнаним засадам кооперації. В Україні не створено, як в інших країнах, кооперативного союзу. Між тим, саме кооперативна форма найкраще відповідає вимогам демократії та соціальності. Члени кооперативу повноправні й рівноправні. Тоді як ТОВи і приватні підприємства, будучи власністю вузького кола осіб, включаються в операції торгів, перекупуються. Обравши кооперативну форму господарства, громада зберігає село [1]. Доцільно разом із громадським виробництвом включити на території села в кооперування й господарства населення. Відсутність на території сільради власного сільгосп підприємства має спонукати до організації обслуговуючого кооперативу, якому доцільно передати також землі, що залишилися неприєднані.

Масово заволодіває селом і сільгоспугіддями великий капітал, який приходить як інвестор, а при цьому стає власником підприємства одноосібно керованого (часто через виконавчого директора) й сам розпоряджається продукцією, результатами господарської діяльності.

В організації економічного механізму підприємства переоцінюється роль фізичного та грошового капіталу. Фінансовий капі-

тал, використовуючи свою здатність концентрації, за неписаним правилом визнається повним господарем, не зобов'язаним рахуватися з правами працівників. Між тим сучасними економічними теоріями робоча сила визнана людським капіталом, вартість якого є визначальною. Власник людського капіталу як найдорожчого ресурсу повинен визнаватися співвласником виробництва. Тоді чому обов'язково робоча сила має налягати до власника засобів виробництва замість того, щоб самій керувати господарством, орендуючи чи позичаючи необхідні засоби?

Усупереч світовим тенденціям в українській економіці праця оцінюється як найдешевший ресурс, через що країна втрачає свій трудовий потенціал, а в суспільстві утверджується різка соціальна нерівність. Знижується частка трудових доходів, зростає частка нетрудового характеру від власності, в тому числі й земельної.

Нехтується роль працівників підприємств. Варто згадати, що у 80-ті роки діяв закон про трудові колективи. Розширені права було надано колективам підприємств, організацій та їхніх підрозділів – первинним колективам. Створювалися ради колективів, значні повноваження мали збори трудівників. У нинішній, за визначенням демократичній державі демократизація господарського механізму навіть не проголошується. З кодексу законів про працю статті про трудові колективи вилучено. Не передбачаються повноваження колективів і в підготовлюваному Трудовому кодексі. Залишається гаслом соціальне партнерство. У колективних договорах підприємств права працівників та колективів представляються звужено.

Із практики ще недавніх часів заслуговує на особливу увагу колективний підряд як засіб дієвого стимулювання ефективної праці й демократизації господарського механізму. В сільському господарстві особливо успішно застосовувався підряд у колективах механізаторів у землеробстві, за якими закріплювалися сівозмінні ділянки. Колективний підряд у різних формах охоплював усю економіку держави, був визнаний за кордоном, став найзначнішим радянським вкладом у практику організації виробництва.

Принципи колективного підряду та господарського розрахунку утверджували максимально доцільну самостійність підрозділів підприємства [10].

Антисоціальне спрямування мала зміна статусу сільськогосподарського працівника. У приватних підприємствах і господарських товариствах він неусвідомлено (при реформуваннях 2000 року це замовчувалося) став безправним найманим робітником. І в Російській, і в Австро-Угорській імперіях наймана праця в сільському господарстві була обмеженою, вважалася змушеною, вона не відповідала волелюбному менталітету українського селянина. Після проведення суцільної колективізації наймана праця, як й оренда землі, була заборонена. Легалізація її почалася від 1988 року [6]. Експлуатація найманої праці взагалі – факт неспростовний. Наймана праця є основою самовідтворення капіталу і водночас відчуження людини праці від власності, влади й культури. Вільною за своїм характером залишається праця в господарствах населення, справжніх кооперативах, у фермера та членів його сім'ї.

Змінилося й суспільне ставлення до праці. В радянські часи вона була водночас правом і обов'язком, вважалася справою честі, дармоїдство каралося. Тепер праця не є реальним правом людини, зовсім не обов'язково працездатному працювати, а шануються аж ніяк не прості трудівники.

В українському селі протягом багатьох поколінь виявлявся надлишок робочої сили. Розвитком міст і промисловості він відтягувався тільки частково, а в радянські роки до того ж рух селянства в міста стримувався адміністративними методами. З урахуванням неповної зайнятості колгоспними статутами як обов'язковий мінімум визначався виробіток у громадському виробництві, рівний приблизно третині річного фонду робочого часу. Надмір трудових ресурсів стримував підвищення продуктивності праці в колгоспах та радгоспах. Скасування обов'язковості праці в наш час виштовхнуло із сільгоспідприємств значну частину штатних працівників. Але головною причиною масового вивільнення трудового ресурсу стало руйнування й припинення діяльності одних господарств і різка зміна структури

галузей в інших із ліквідацією чи скороченням об'єктивно трудомістких виробництв. Робочі місця стали монополією приватної власності, зокрема великого капіталу. Розширення господарств населення із малопродуктивною працею тільки частково компенсувало втрату зайнятості та заробітків у підприємствах. Робота селян в особистих господарствах нині є здебільшого доповнювальною до основної, вторинною зайнятістю. З урахуванням цього можна було б встановити для частини сільськогосподарських працівників нижчу норму річної чи тижневої зайнятості.

Раціонально зайняти сільські трудові ресурси у місцях проживання людей нереально, але сільськогосподарська зайнятість може бути істотно розширена при інтенсифікації виробництва, відновленні й розвитку тваринництва, трудомістких галузей і в підприємствах, й у господарствах населення. Нинішня ситуація цьому ніяк не сприяє, бо трудомісткі продукти з високою часткою доданої вартості не вигідні виробникам. У багатьох підприємствах виробництво зведено до трьох-чотирьох високоприбуткових, кон'юнктурно привабливих культур. Звужений асортимент продукції та примітивна технологія виробництва мають несприятливі економічні й соціальні наслідки. Кардинальним засобом розширення сільської зайнятості вважається диверсифікація із створенням робочих місць у промисловій та обслуговуючій діяльності. На жаль, капітал не виявляє інтересу до розвитку такої на глибинних сільських територіях. Між тим у колгоспах і радгоспах аж до кінця 80-х років зберігалися розвинені підрозділи несільськогосподарського профілю. Майбутні підприємства на селі, залишаючись в основному аграрними, вбачаються як широкогалузеві, спрямовані, насамперед, на використання місцевих ресурсів із доведенням кінцевих продуктів до ринкової готовності.

В українських селах люди споконвіку жили дружно, неофіційно кооперуючись між собою в різних справах, допомагаючи один одному. Спільність інтересів та розвинені, розгалужені міжособистісні зв'язки сформували такий інститут соціальної організації, як сільська громада. Єдність громади

підтримувалася діяльністю колгоспів і радгоспів. Працівниками місцевого господарства була, як правило, більшість працевлаштованої частини жителів села, а підприємство своїми послугами охоплювало практично всіх селян. Від успішності діяльності підприємства залежав соціальний розвиток території. Єдність громади була запорукою життєспроможності села. Тепер вона порушена, оскільки залишилося мало спільних інтересів. У формуванні громадянського суспільства в Україні роль сільської громади як первинного його осередку надто важлива. Зміцнити громади можна закріпленням за ними сільської території та забезпечивши демократичне, з масовою участю селян її використання, коли вигоду від цього відчуватиме кожний. Важливо зміцнювати в людях усвідомлення своєї малої батьківщини.

Звільнення сільськогосподарських підприємств від соціальних зобов'язань перед місцевими жителями діяло на руйнування громади. До того ж з'ясувалося, що бюджетне фінансування не задовольняє навіть мінімальних потреб соціальної інфраструктури. Правомірно громади (сільради) стали вимагати від великих землекористувачів вагомих внесків на сільські потреби. Як показує досвід кращих аграрних підприємств, успішне господарювання здебільшого спроможне забезпечувати сільський розвиток. Якщо не вилучати із села доходів, які дає користування сільгоспугіддями, економіка більшості сіл стане самодостатньою [9].

Село поріділо, постаріло, духовно збідніло, втратило активні й кваліфіковані кадри. Втім деструктивні процеси у сільських місцевостях проходять неоднаково, що пояснюється насамперед суб'єктивними чинниками – рівнем керівництва, різною активністю сільських громад тощо. Водночас значно впливають об'єктивні щодо села фактори. Особливо важливим виявляється розташування села. Рятують його близькість залізничних станцій, розташування на жвавих автомобільних трасах, наявність недалеких великих підприємств, а найбільше – розміщення поблизу великих міст і промислових центрів. Цей вплив настільки суттєвий, що дає підставу виділити села приміських зон як окремий тип сільських територій із спри-

ятливішими умовами розвитку, з яких найбільш важлива тепер – можливість працевлаштування з вибором місця роботи. Різниця між приміськими й глибинними селами зростає. Безумовним чинником збереження та розвитку села є наявність місцевого сільгоспідприємства. А нині такого не мають більшість населених пунктів. Безсумнівне значення має розмір поселення. Майже всі села неухильно дрібнішають. Набагато менше стає таких, що мають кількатисячне населення, і тепер великими вважаються ті, в яких більше тисячі жителів. У таких селах, як правило, зберігається типовий комплект об'єктів соціальної інфраструктури. Менше село не має школи I-III ступенів, медичної амбулаторії. У малому селі здебільшого тільки фельдшерський пункт, клуб і один-два магазини. Дрібний населений пункт не має й торгової точки. У міру зменшення села наростають темпи його знелюднення.

Серед чинників, які визначають долю села, також наявність своєї сільради. У переважній більшості сіл її ніколи не було, але в останні десятиліття мережа сільрад скорочувалася набагато меншими темпами, ніж кількість населених пунктів. Нині сільрада в середньому на два-три поселення, але є й такі, які об'єднують до десятка населених пунктів.

Передбачувана адміністративно-територіальна реформа неминуче внесе зміни в організацію сільської життєдіяльності. Якою буде ця реформа, невідомо. Дискутуються різні пропозиції. При будь-якому варіанті кількість адміністративних одиниць і чисельність їхніх штатів скорочуватиметься. Обґрунтовується це тим, щоб у місцевій громаді забезпечувалося задоволення всіх важливих постійних потреб населення. У проекті, який передбачалося здійснити 2005 року, орієнтиром розміру первинної територіальної одиниці була визначена людність у 5 тис. осіб. На нинішній час офіційно розглядається можливість залишати сільраду на 9 тис. жителів. При цьому вона обслуговуватиме в середньому 16 сіл, а віддаль до населеного пункту від неї не має перевищувати 30 км. Така реформація призведе до погіршення ситуації в тисячах сіл, які втратять

статус адміністративних центрів. З іншого боку, важко сподіватися, що в центри укрупнених сільрад перейде частка функцій спеціалістів районних органів, тим більше, що відбуваються протилежні зміни, коли їх заміщають міжрайонними. Слід однак визнати, що нераціонально зберігати при неухильному зменшенні чисельності населення усю мережу закладів освіти й охорони здоров'я. Виправданим є створення освітніх округів та амбулаторій загальної практики сімейної медицини. Тільки слід розміщувати ці заклади так, щоб вони не зосереджувалися в небагатьох селах на противагу численним іншим. Штати сільрад можна дещо скоротити, але так, щоб і в невеликій громаді залишався хоча б голова й секретар. До того ж не слід адміністративно звільняти кваліфікованих працівників, яким буде важко в умовах села влаштуватися. Доцільно довантажити сільрадівські штати участю в організації сільськогосподарської та іншої виробничої діяльності.

За радянської влади підтримувалася єдність підприємств і сільрад, отже, цей принцип треба відновити. Повноваження органів місцевого самоврядування зміцнюватимуть діяльність виробничників. Усі місцеві підприємства й організації мають бути підконтрольними сільраді. Будь-яка влада повинна мати економічну базу. Такою стане підприємство, в якому зосереджуватимуться ресурси території. Важко уявити дієве самоврядування на селі, якщо воно буде позбавлено головного – земельного ресурсу (це застереження проти обезземелення села). Досі повноваження сільради обмежуються територією в межах населених пунктів, і потрібно їх поширити на всі землі, які в земельних органах рахуються за сільрадами. Ділити ресурси території сільради між кількома підприємствами недоцільно.

Вітчизняні підприємства формувалися за територією проживання селян і використовуваних ними угідь. Таким чином склалися цілісні земельні масиви, що сприяло раціональній організації виробництва [8]. Нинішня мережа підприємств вкрай нераціональна. Жителі села повідавали свої земельні частки в оренду різним підприємствам, часто й з інших районів, навіть областей. На

території ж сільради розміщуються частини виробництв різних підприємств. Отже, належить працювати в напрямі консолідації земельних ресурсів.

Територія нинішньої сільради, як правило, достатня для того, щоб мати на ній підприємство раціонального розміру. Достатня площа угідь підприємства може варіювати у значному діапазоні. Невелика площа компенсуватиметься вищою інтенсивністю й відповідною структурою виробництва. У цілому по країні варто мати більшу кількість сільгоспідприємств, не рахуючи сюди фермерських, які за своєю природою як сімейні вважаємо однотипними з господарствами населення. Частина підприємств є такими, що стали господарями на територіях двох чи кількох сільрад. У таких випадках доцільність розукрупнення може виявитися вагомішою за об'єднання сільрад, хоча, звичайно, в кожному випадку потрібно робити своє обґрунтування. Сільрадам, де вже немає підприємств чи їх підрозділів, слід починати з організації обслуговуючої кооперації селян. Допустимо, щоб при необхідності таке кооперування не мало організаційного оформлення і постійного характеру діяльності. Спільні інтереси в селян завжди знайдуться.

Виходячи з вищевикладеного аналізу, можна сформулювати засади організації сільськогосподарських підприємств як стаціонарно функціонуючих господарюючих суб'єктів. Водночас це напрями їхніх реформуваль [2].

1. Господарські об'єкти, техніка, інші засоби виробництва розміщуються на закріпленій за підприємством площі.

2. Територіальний принцип формування підприємств. Сільськогосподарські угіддя кожного складаються єдиним масивом.

3. Стабільність землекористування, гарантована державою.

4. Узгодження формування мережі підприємств із адміністративно-територіальним поділом. Кожна сільрада повинна мати своє підприємство, яке є економічною базою місцевого самоврядування. Підприємство має соціальні зобов'язання перед місцевою громадою.

5. У підприємстві об'єднуються земельні, матеріальні, трудові ресурси території.

6. Підприємство кооперується з господарствами населення, а при погодженні – також із фермерськими господарствами.

7. Добровільність формування трудового колективу. Гарантована зайнятість добросовісних працівників.

8. Різноманітність сільськогосподарського виробництва, розширений асортимент продукції. Обов'язковість скотарства при значній площі угідь.

9. Диверсифікація виробництва з включенням промислової, обслуговуючої, іншої діяльності.

10. Інтенсифікація аграрного виробництва, спрямована на високу віддачу угідь при збереженні цінних їхніх властивостей. Головний критерій ефективності – додана вартість з одиниці площі.

11. Чітка система підрозділів при їх взаємодії та визначенні місця в кооперованій діяльності кожного працівника.

12. Врахування в організації діяльності вирішальної ролі людського фактора, активізація трудового ресурсу, поступове підвищення частки оплати праці в доходах.

13. Демократизація механізму господарювання. Розширені права працівників і трудових колективів в управлінні виробництвом та використанні результатів його діяльності.

14. Гарантування майнових прав учасників виробництва.

15. Залучення інвестицій на умовах, які убезпечують від заволодіння підприємства інвестором.

16. Підприємство може вступати в спільну діяльність з іншими юридичними особами, у тому числі іноземними.

Подальша доля сіл залежить від державної політики, але ще більшою мірою від самих сільських громад, які до цього часу в основному залишалися пасивними учасниками непередбачуваних процесів. Майбутнє села буде надійним, якщо зберігатиметься історично сформована небайдужа позиція селянства, коли згуртована громада усвідо-

млює свою територію, відповідає за неї і безпосередньо заінтересована в раціональному використанні її ресурсів. Кількість сіл і надалі скорочуватиметься, але жодне з них не слід розглядати як неперспективне. Кожне поселення бажано зберегти, враховуючи матеріальні цінності, людські долі, історичну пам'ять.

Державна політика щодо села й сільгосп-підприємств, як показує столітній досвід, ніколи однозначно не схилилася на їхню користь. Не можна надіятися на неї і тепер, коли вона лобіюється великим капіталом. Якщо заявляється тим чи іншим засобом підтримка сільськогосподарського виробника, то слід уточнити, кого саме. Часто більшою мірою підтримуються ті, хто вилучають на власну користь мільйонні прибутки від діяльності на селі. Держава завжди активно використовувала свій інструмент – владу. Суспільство, яке має намір стати громадянським, повинно паралельно задіювати свій, також потужний інструмент – солідарність. В аграрних питаннях таке поєднання вкрай необхідне.

Висновки. Сільськогосподарські підприємства виконують важливі функції щодо всього суспільства, села і зайнятих у них працівників. Процеси, які відбувалися на селі в час радикальних реформувань, будучи спрямованими на вигідне господарювання, водночас ставили на друге місце соціальні потреби більшості населення. Назріла таким чином необхідність критичного перегляду засад організації великого аграрного виробництва. Виходячи з цього, запропонована система принципів організації сільськогосподарських підприємств, відповідно до яких слід спрямовувати подальшу їхню діяльність.

Необхідно відновлювати дослідження безпосередньо в самих підприємствах, оскільки поза увагою залишається функціонування внутрішньогосподарського економічного механізму. Таке обмеження досліджень пояснюється закритістю приватних підприємств, а також недостатністю фінансування науки.

Список використаних джерел

1. Гелуй С.Д. Теорія та історія кооперації / С.Д. Гелуй, Р.Я. Пастушенко. – К.: Знання, 2006. – 514 с.
2. Дієсперов В.С. Еволюція сільськогосподарських підприємств / В.С. Дієсперов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 290 с.
3. Доценко А.І. Сільське розселення в Україні, динаміка та структура / А.І. Доценко. – К.: РВПС України НАН України, 2010. – 288 с.

4. Історія українського селянства. Т.1. –К., 2006. – 632 с.
5. Історія українського селянства. Т.2. –К., 2006. – 654 с.
6. Лановик Б.Д. Економічна історія України і світу / Б.Д. Лановик, З.М. Матисякевич, Р.М. Матейко. – К.: Вікар, 2002. – 478 с.
7. Примірний статут сільськогосподарської артілі. – К.: Державне видавництво колгоспної і радгоспної літератури УРСР, 1941. – 32 с.
8. Сільське господарство України від минулого до сьогодення. Т.1. – К.: Аграрна наука, 2005. – 280 с.
9. Соціальний розвиток сільських територій. – Умань: СПД „Сочінський”, 2009. – 249 с.
10. Тимочко Н.О. Економічна історія України / Н.О. Тимочко. – К.: КНЕУ, 2005. – 204 с.
11. Нефедова Т.Г. Сельская Россия на перепутье. – М.: Новое издательство, 2003. – 408 с.
12. Экономика организации и отраслей агропромышленного комплекса. Кн. 1. – Минск: Беларуская навука, 2007. – 892 с.

Стаття надійшла до редакції 19.09.2013 р.

*

UDS [631.152:631.111.4] 001.76

*S.A. NESTERENKO, Ph.D.(Economy) Associate Professor
Tavria State Agrotechnological University*

Clusters as a form of enterprise's competitiveness management

Scientific problem. Nowadays, with the development of market forms of economic activity in Ukraine is changing economic and social relations that affect on the foundations of the development of regions and local self-governments. The main tasks of local self-government in the system of regional economy has traditionally been the creation of conditions for stable economic development of businesses operating in the area, the support of the required standards of living, the supply of population with full nutrition through the stable development of agriculture. Especially for Ukraine, especially in the increasing globalization and competition, the issue of the rapid development and promotion of the effective development of cluster groups becomes especially important and has absolute perspective, especially in terms of changes occurring in the world economy, which in the forefront of owning quality is a new kind of resource, namely information, innovations and intellect.

Analysis of recent researches and publications. The analysis of recent researches and publications which found the discussion of this issue and are relied on, are allocated to un-

solved problems to which the article is devoted to. Native scholars over the past decade actively continued development of the basic ideas of the cluster approach, among which are scientific researches of Z. Varnaliy [2], M. Vojnarenko [3], V. Geets [4], P. Laik [7], B. Paskhaver [10], , and many others.

However, despite the large number of researches devoted to the cluster approach, there is a significant number of unresolved issues related to its applicability as a part of a regional mechanism for managing the competitiveness of enterprises.

The objective of the article of the research is to study current issues of a formation of a cluster as a form of competitiveness in management of enterprises aimed at sustainable economic development of businesses.

Statement of the main results of the study. The global and domestic economy form a new paradigm of development, parts of which are the growing relationship between capital markets and new technologies, the development of the knowledge of economy, increased social orientation of new technologies, global pattern of development and results of research and operations. Research in this area forced to create or update organizational structures involved in

© S.A. Nesterenko, 2014